

Läkarlexikonet fullbordat Bildrikt, vackert och gediget i sak

Bengt Lundh, red. **Bra Böckers stora läkarlexikon. Band 1-10.** Ca 190 sidor per band. Höganäs: Bra Böcker 1992-1995. Pris ca 300 kr per band.

Recensent: professor emeritus Sven Dahlgren, Uppsala.

Den första volymen av Bra Böckers stora läkarlexikon utkom 1992, och den tionde och sista har nu publicerats efter tre års arbete. Chefredaktören Bengt Lundh har under dessa år kunnat behålla samma, mycket kompetenta medicinska råd, med undantag för Göran Bauer som var initiativtagare till verket och som inte fick se det färdigt. Det hedrar förlaget att man på sista sidan i lexikonet har ett fint fotografi av Göran Bauer, som får illustrera ordet överläkare. I verket medverkar ett stort antal författare, representerande den medicinska sakkunskap som finns i landet.

Gott intryck står sig

Tidigare har fem delar recenserats (Läkartidningen 13/93 och 19/94). Recensenterna pekade då bl a på att förlaget åstadkommit ett mycket vackert bokverk, med välformulerad text och illustrationer av mycket hög kvalitet.

När man nu kan överblicka samtliga band kan man konstatera att detta allmänna intryck kvarstår. Bildmaterialet är lika rikt i de fem senaste banden – det är endast ett fåtal siduppslag som saknar illustration.

Bilderna består av fotografier som belyser en mängd olika sjukdomar men också sådana som visar modern teknologi med röntgen- och elektronmikroskopiska fotografier. Vidare finns ett stort antal teckningar av mycket hög kvalitet såväl innehållsmässigt som tekniskt samt fotografier av konst som belyser medicinska företeelser. De senare använder man sig gärna av när en direkt fotografisk bild skulle kunna vara stötande, t ex för att belysa obduktion och sexualitet. Många av de klassiska konstverken som belyser sjukvård, sjukdomar och medicinska företeelser finns med i lexikonet.

NYA BÖCKER

Kombinationen av ett fotografi av en tavla och ett modernt fotografi av samma medicinska företeelse kan ibland vara mycket effektiv, som när man visar Ivar Arosenius' akvarell av ett barn som pekar på sin navel och vid sidan av denna ett fotografi av navelsträngen med sina vackert spiralvridna blodkärl. Bilderna är ofta utökta, som t ex helsidesfotografiet i den sista delen som belyser åldrandet och som visar ett vackert gammalt par i det svenska folkhemmet.

Ett lyckokast

Man kan också konstatera att modellen med stora översiktsartiklar är ett lyckokast. Dessa är mycket välskrivna och omfattar den normala anatomin och fysiologin, diagnostiska metoder och olika sjukdomar med deras symtomatologi och behandling. En svaghet med modellen kan vara att det för den oinvigde någon gång kan vara svårt att hitta rätt, när det gäller ett specialproblem som döljs i en sådan översiktsartikel.

På omslaget anges att uppslagsverket bygger på vetenskaplig grund. För detta borgar den mycket kunniga expertis

som medverkar. Artiklarna om de från vetenskaplig synpunkt mer absurda delarna av alternativ medicin som zonerapi och irisdiagnostik skiljer sig också från den om naturläkemedel genom att de tydligt markerar att effekten av de förstnämnda inte är vetenskapligt bevisad.

Kunde varit tydligare om naturläkemedel

När det gäller naturläkemedel talas det mer om att bevisen för deras effekt i de flesta fall är svaga. Här kunde man kanske varit ännu tydligare genom att säga att många av de läkemedel vi använder idag härrör från växtvärlden även om de verk samma beståndsdelarnas kemi nu är känd, vilket gör att läkemedlen kan tillverkas industriellt. Vidare kunde ha lagts till att det mot den bakgrunden inte kan anses helt uteslutet att det fortfarande kan finnas någon i växtvärlden producerad substans med farmakologisk effekt samt att viss vetenskaplig forskning pågår inom området.

Aktualiteten kan givetvis vara svår att upprätthålla i ett bokverk med en produktionstid på tre år - inte minst i en tid när så mycket händer inom hälso- och sjukvården. Exempel på

detta kan man finna bl a i artiklarna om husläkarreformen, HSU 2000 och transplantation. Genom att göra viss översyn under korrekturläsningen skulle man kanske ha kunnat övervinna vissa av problemen. Detta gäller t ex avsnittet om transplantation i del 10, där man saknar en information om att en ny lag är under utarbetande, en lag som kan underlätta donerandet av organ och kanske försvåra tagandet av vävnader.

Mycket hög standard på sakinnehållet

Det sakliga innehållet i det samlade bokverket är av mycket hög standard. Som exempel på detta kan t ex nämnas kapitlet om transplantation, som är mycket välskrivet. Man kanske skulle önskat mer diskussioner kring vävnadstransplantation, t ex transplantation av hornhinna (som dock nämns i kapitlet om ögat), av benvävnad (som den kunnige kan finna något om under ordet benbank) samt av hud (som man kan finna något om under sökordet plastikkirurgiska operationer). För den som inte är insatt i sökandets konst saknas sålunda en bredare samlad beskrivning av vävnadstransplantation.

Viss detaljkritik

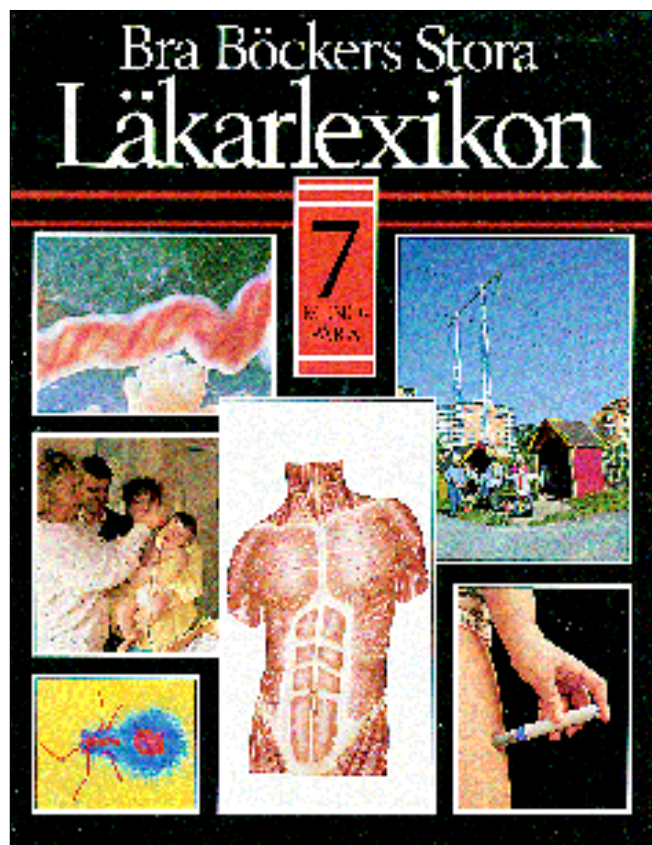
Även om innehållet sålunda är mycket välskrivet och sakligt fyllt av kunskap, presenterad på ett förhållandevis lättillgängligt språk, kommer ändå många specialister att finna beskrivningar och formuleringar som man ställer sig kritisk till.

Konservativ behandling innebär t ex enligt boken att man avvaktar med operation... i avvaktan på att tillståndet läker ut spontant... Här borde man haft med en beskrivning av den konservativa kirurgin, som innebär operationer där man försöker spara så mycket vävnad som möjligt med bibehållna långtidsresultat. Detta är ju aktuellt t ex vid operation för bröstcancer.

Under ordet *Tarmvred* anges att terminologin inte är helt klar: »ibland avses med tarmvred(tarmstopp) enbart mekanisk ileus». Om man ser i Lindskogs Medicinsk terminologilexikon anges *tarmstopp* som huvudord under ileus, medan *tarmvred* står inom citations-tecken. I en annan medicinsk ordbok anges att ileus innebär upphävd tarmpassage.

Vårdgarantin kunde ha belysts mer med tanke på det stora intresse som befolkningen visar för denna garanti.

I min recension av del 5

skrev jag att jag i viss utsträckning saknade avsnitt om självmedicinering. När man ser hela verket finner man dock en del viktiga avsnitt med sådana råd. Som exempel kan nämnas den mycket fina beskrivningen av akuta åtgärder vid förfrysning samt rekommendationer om självmedicinering vid förkylning. Man kanske dock kunde ha önskat mer råd av denna typ vid beskrivningen av diarre och matförgiftning.

För varje hem

Det är i första hand lekmän som har glädje av uppslagsverket. Man får hoppas att det skaffas till varje hem, eftersom det i stort sett är skrivet på ett språk som förstås även av i medicinska termer icke bevandrade. Visserligen kan en del kapitel vara svåra att tränga in i, speciellt om grundforskning som snabbt utvecklas, men som helhet taget är innehållet förhållandevis lätt-tillgängligt.

Uppslagsverket skulle kunna bidra till att sprida kunskap både om modern hälso- och sjukvård och om den grundforskning som ligger till grund för denna. Ökad kunskap minskar säkert förutsättningarna för åtminstone de mer bisarra inslagen i den alternativa medicinen.

Även för läkare

Bokverket kan emellertid vara till glädje även för läkare och annan sjukvårdspersonal. Allt eftersom specialiseringen ökar bland dem som arbetar i hälso- och sjukvården ökar behovet av medicinsk allmänbildning inom de områden som man själv inte hunnit med att informera sig om. Bokverket är en guldgruva för sådan information.

En äldre generation läkare kan t ex här snabbt och effektivt vidareutbilda sig om grunddragen i molekylärbiologins fantastiska utveckling. Uppslagsverket torde kanske vara av ännu större glädje för studerande inom olika vårdutbildningar, som här kan snabbrepetera vissa avsnitt av vikt inför en examination.

Förlaget är att gratulera till ett vackert och gediget bokverk, som förhoppningsvis kommer att stå i bokhyllorna i många hem. Nästa steg för förlaget är väl att ge ut läkarlexikonet på CD-ROM. På flertalet högskolor med utbildning av hälso- och sjukvårdspersonal använder studenterna alltmer de moderna medierna i sitt sökande av kunskap. •

NYA BÖCKER

Karnitin och kardiovaskulär sjukdom

Jan W de Jong, Roberto Ferrari, eds. **The carnitine system. A new therapeutical approach to cardiovascular diseases.** Dordrecht–Boston–London: Kluwer Academic Publishers, 1995. Pris £ 163. ISBN 0-7923-3318-7.

Recensent: med dr Jan Regnström, invärtesmedicinska kliniken, Karolinska sjukhuset, Stockholm.

Närvaron av karnitin är nödvändig för transporten av långkedjiga fettsyror över mitokondriemembranet. Då hjärtmuskeln energibehov huvudsakligen täcks genom β -oxidation av fettsyror i mitokondrierna spelar sålunda karnitin en essentiell roll i hjärtats metabolism.

I denna bok behandlar ett flertal forskargrupper karnitins roll vid hjärt-kärlsjukdomar. Det stora antalet författare har lett till frekventa upprepningar, och alltför många kapitel är av typen utförlig artikel ur vetenskaplig tidskrift. Dock ges en bra introduktion om karnitins funktion i hjärtats energiomsättning, likaså om hur rubbningar i karnitinsomsättningen kan vara av patogenetisk betydelse vid kardiomyopati och myokardischemi i samband med reperfusion, hjärtinfarkt och kärllkramp.

Fristående rapporter

Intressanta är också de delar som behandlar karnitins potentiella roll i det antioxidativa försvaret och reparationen av skadade membranfosfolipider.

En stor del av boken utgörs av fristående rapporter om effekten av behandling med L-karnitin och propionyl-L-karnitin vid ischemisk hjärtsjukdom, kardiomyopati och perifer kärlsjukdom i experimentella djurmodeller och studier på människa.

Även om behandling med karnitin tycks vara säker och flera studier visat lovande resultat, vad avser både akut och kronisk ischemisk kärlsjukdom, krävs fler och större studier för att etablera denna terapi.

Ställningstagandet till be-

handling försvåras av att patienter med lokal karnitinbrist oftast har normala eller förhöjda serumnivåer av karnitin. Vidare saknas full kunskap om verkningmekanismen bakom karnitins positiva effekter vid hjärt-kärlsjukdom.

Sammanfattningsvis är detta en inte alltid njutbar bok, som dock innehåller flera intressanta kapitel av relevans för kliniska forskare inom kardiologi och angiologi. •

Tunt om psykiskt störda i församlingen

Maria Leijonhielm. **Vägar till möte ... Om möten med psykiskt störda i församlingen.** 71 sidor. Stockholm: Verbum, 1995. Pris ca 125 kr. ISBN 91-526-2327-0.

Recensent: docent Conny Nordin, psykiatriska kliniken 1, Huddinge sjukhus.

Vissa ämnesområden är så komplicerade att de inte lämpar sig för översiktliga publikationer. De psykiskt stördas plats i kyrkans församlingsliv är ett talande exempel. Förvisso gör medarbetarna i denna bok inte anspråk på att presentera en uttömmande framställning – de vill endast dela med sig av olika erfarenheter.

Detta är en klädsam hållning, men icke desto mindre ter sig resultatet som tunt. Boken kan knappast tjäna syftet att

vara »ett verktyg» för att möta psykiskt sjuka på »ett konstruktivt sätt».

Psykiatrins vardag

Inledningsvis betonas att erfarenheterna är gjorda av fyra själavårdare. Samtidigt noteras att presenterade exempel är avidentifierade enligt »vedertagen terapeutisk praxis».

Nu är själavård något annat än terapi och för själavården gäller en gammal regel att man skall undvika exempel. Även om en skildring anonymiserats kan en läsare känna sig utlämnad, speciellt om vederbörande är psykiskt sjuk. Det kan inte uteslutas att en och annan patient läser boken.

Här och var röjer sig en okunnighet om psykiatrins vardag. Bärandet av skötarkläder uppfattas som ett sätt att markera en skillnad gentemot en patient. Att våldsinslagen är färre på en avdelning där personalen är lätt identifierbar tycks vara obekant.

»Kyrkans dörar»?

Självklart kan man som personal mogna i sin roll så att yttre attribut betyder allt mindre och att gränsen mellan sjukt och friskt blir mindre angelägen att markera. Detta borde dock vara lika intressant för en församling, och i det sammanhanget är särställandet av de psykiskt störda olyckligt.

Det är svårt att förstå vem som uppfattas som störd och vem som inte är det. Vilka kriterier skall en församling arbeta utifrån? Flertalet exempel härrör från gravt psykotiska patienter; det finns andra. För det verkliga processen framåt att tala om »kyrkans dörar»?

Gränsen upphör

Egendomligt nog finns ingen konsistent beskrivning av vad som är specifikt i det en församling kan tillhandahålla. Att gränsen mellan sjukt och friskt definitionsmässigt upphör i den sakramentala gemenskapen vid ett nattvardsbord kunde gott ha understruktits.

Sist i boken presenteras olika litteraturförslag. Notabelt är att flera av de rekommenderade titlarna fått negativa recensioner. Man hade gott kunnat inkludera Owe Wikströms »Stöd eller börda» (1980) samt Karin Stadlers »Om psykotera- pi och religion» (1980). •